

הלכות הן. ע"כ. ודו"ק). ואכן כך היה ומצא רב איקא האופן ד'אודיתא', ונפק אודיתא מבי איסור, ואיקפד רבא וכו' להעמיד פנים בלבד. ע"כ אמרתי לו ונרדמתי. זה היה בסביבות זמן מנחה של שבת רעוא דרעוין. וארא בחלומי והנה רבא ע"ה עומד עלי ומברך אותי בברכת כהנים יברך ה' וישמרך וגו'. את פניו לא ראיתי אבל נדמה לי שהיה נמוק קומה ושער זקנו ג'נג" נגע בפני, ובירך ונעלם. ואיקץ והנה חלום. ואכן במוצ"ש עלה פתאום בדעתי לרחוץ את הרגלים במים חמין (כידוע הרמז ומחב"ש לעצבותם נוטריקון חמין במוצאי שבת מלוגמא), וב"ה המצב היה הולך ואור עד שהמטפל התפלל כעבור כמה ימים לאמר 'הנה אתה מזוין את הרגלים ואינן כראבות לך'. כשאמרתי לו העצה של מים חמין וכו' ההביל אותה, אבל אני יודע שזאת שעורה לי (ונסיתי אותה יום יום) בזכות לימוד זכות על אחד האמוראים זיע"א...!.

דף קנ

'בדין הוא דלא ליתני קרקע, ואידי דתנא רישא רבי עקיבא אומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים... משום הכי קתני קרקע' — מכך שלא אמרו 'אידי' משום משנת 'כתב לאשתו קרקע כל שהו' שהיא סמוכה יותר למשנת שכיב-מרע, יש להוכיח כשיטת השאילתות (ויחי, לג) שאם כתב לה מועיל אפילו במטלטלין, ואם כן גם שם 'קרקע' לאו דוקא (מרומי שדה. ויש ליישב קצת לפי"ו את הערת הרש"ש כאן על הרע"ב).

'קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים...' — בירושלמי (פ"ג דפאה) מביא ברייתא: 'תני: והראיון'. ובעקבות זה אמרו כמה אמוראים שמי שאין לו קרקע פטור מן הראיה. וכך אמר רבי אמי בבבלי (פסחים ת:). והרמב"ם השמיט הלכה זו, כפי דרכו לפסוק כהמשניות, והמשנה לא הזכירה 'והראיון' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'חמש רחלות גוזזות מנה ופרס...' — לכאורה שיעורים הללו הינם מהלכה למשה מסיני, כשאר שיעורים שבתורה (קובץ שעורים. ותמה על דברי התוס' שתמהו על מקור השיעורים הללו). עוד בענין שיעורי ראשית הגז, ובבאור דברי רבי דוסא וחכמים — ע' ביוסף דעת חולין קלו.

'אמר מטלטלי לפלניא — כל מאני תשמישיה קני' — הראשונים בארו מתי מתנה או מכירה בלשון רבים מורה על מיעוט רבים — שנים, ומתי היא כוללת הכל. וכתב הריטב"א: כל מקום שמייחס הדברים אליו, כגון 'בתי, נכסי, מטלטלי — אפילו הם ריבוא, כולם בכלל. ורק כשאמר 'בתים' 'קרקעות' וכדו' — מיעוט רבים שנים. ובעל המאור כתב: לא אמרו מיעוט רבים שנים, אלא כשאומר לשון פרטית, כמו קרקעות, בתים, עבדים ופרדסים, אבל כשתופס לשון כללית, כגון מטלטלים או נכסים — ריבה הכל. 'זוה דבר אמת ונכון ממלאכת ההגיון. ועליו היה סומך קרובו מורי הרב הריני כפרת משכבו' (לשון הריטב"א. ו'מורי הרב' היינו הרא"ה (רבי אהרן הלוי), שהיה קרוב משפחה לר' זרחיה הלוי בעל המאור).

'ע"ב) זבכולהו מטלטלי הוי שויר, לבר מכתובה דאמקרקעי תקינו רבנן, ממטלטלי לא תקון רבנן' — הוכיחו ראשונים מכמה מקומות (קדושין סה; נדרים סה; ועוד) שמדין הגמרא אין גובים כתובה

ממטלטלין אפילו בחיי הבעל, כשגרשה, ולא רק מן היתומים, [מלבד לדברי ר' מאיר שמטלטלי משתעבדי לכתובה], הגם שבעל חוב גובה מן הלווה 'אפילו מגלימא דעל כתפיה' — וזהו אחד מקוללי כתובה' (ע' ריטב"א כאן, ובראשונים בקדושין ונדרים שם).
 הרשב"א בתשובה (ח"ד קנב) נתן טעם לכך שמטלטלי דיתמי לא משתעבדי — מפני שאין דעת המלוה סומכת עליהם, שכיון שהיתומים לא קבלו טובה ממנו, הם עשויים להבריחם. לא כן הלווה עצמו שקיבל ממנו טובה. ועוד, שאינו חפץ שיקראוהו 'לוה רשע ולא ישלם'.
 ומאותו הטעם, ממשיך הרשב"א, כתובה אינה נגבית ממטלטלין, ואפילו בחיי הבעל, כיון שמוציאה מתוך איבה, אף הוא עשוי להבריח נכסיו (וע' במה שהעיר על כך בקובץ שעורים, ובישוב הדבר באילת השחר).

דף קנא

הערות ובאורים

'ליהוי לעמרם בני... דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו' — לכאורה מועיל כאן מדאורייתא, מדין דר' יוחנן בן ברוקא (קל.), ואפילו כשנותן בלשון מתנה, לדעת הגאונים?
 ושמא יש לומר שאין זה נוהג באם אלא באב, שבו דיבר הכתוב והיה ביום הנחילו... — לענין בכורה. אבל קשה לומר כן, שהרי דין זה של ריב"ב נוהג בכל היורשים, הגם שאין בהם דין בכורה, ולא דוקא בבנים (קובץ שעורים).
 ואפשר, לפי מה שדנו המפרשים לומר שהנחלה דר' יוחנן בן ברוקא אינה מועילה בדבר שלא בא לעולם, שדינה כדין הקנאה ולא כדין ירושה, אם כן לדעת הסוברים שמכירת שטרות אינה מן התורה אלא מדרבנן, לפי זה גם הנחלה דריב"ב אינה מועילה מן התורה על שטרות, ואפשר שאף רבנן לא תקנו על שטרות — לכך הוצרכו כאן לתקנת 'דברי שכיב מרע' (עפ"י אילת השחר).

'אתא רב אחדבוי בר רב מתנה, בכה לה, אמר לה: השתא אמרי...' — ואין כאן משום 'עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה' — שאפשר שרב טובי לא ביקש כלל לתת לו, אלא היא מדעת עצמה רצתה לתת, הלכך אינו בגדר 'מהפך בחררה'.

אך עדין קשה, מאותו טעם שלא רצה רב אחדבוי שיקבל רב טובי לבדו, מאותו טעם עצמו מדוע שיקבל רק הוא, והלא 'דעלך סני לחברך לא תעביד'? — ושמא באופן זה שהלעז יצא עכ"פ על אחד מהם, הרי הוא קודם לכל אדם, וכדין המובא בירושלמי 'ראה אמת המים שוטפת בתוך שדהו, עד שלא נכנסו המים לתוך שדהו — רשאי לפנותן לתוך של חברו', כלומר, שיסתום גדר שדהו הגם שעל ידי כן ייכנסו לתוך של חברו (עפ"י קובץ שעורים).

א. לכאורה אין כל מניעה לפרש 'כתבתינהו ניהליה' — מחצית מהנכסים, והמחצית האחרת כתבה לרב טובי. וכך מסתבר שנהגה — מפני אותה טענה עצמה שטען לפניו.

ב. מה שהקשה מדין 'עני המהפך בחררה' — היינו לדעת רש"י ורמב"ן ורי"ד (בקדושין נט) שאף בחררת הפקר אומרים כן, אבל לרבנו תם שלא אמרו כן אלא במכירה ושכירות, שאפשר במקום אחר — לק"מ. ואפשר אף לרש"י, גם רב אחדבוי היפך בה מעיקרא, אלא שרצתה ליתן לאחיו, ולכך מותר לו עתה לשוב ולהפך רצונה (ע' כיו"ב ברשב"א ב"מ י).

דעת שאעמוד, לפי ש'מתנת בריא' היא ואין הולכים אחר כוונתו]. ואפילו אם מת, נראה שאנו טוענים כן לירשים. עפ"י תוס' קעד סע"ב).

רנ. מי שהפקיד מעות אצל חברו, כיצד יכול להקנות פקדונו לאחרים? מה הדין בכריא ובשכיב מרע, במי שיש לו יורשים ובמי שאין לו?

המפקיד מעות אצל חברו ורוצה להקנותן לאחר, יכול להקנותן אגב קרקע שיש לו (להלכה שאין צריך שיהיה המטלטלין צבורים ומונחים על גבי הקרקע וע' קדושין כז). ולדברי התוס' יכול אף להודות שיש לו קרקע אעפ"י שאין לו, ולהקנות אגבה). וכן יכול להקנותן ב'מעמד שלשתן' — כלומר המוכר הקונה ומי שהפקדון אצלו. וכן יכול להקנות על ידי 'הודאה', שאומר שאותן מעות שייכות לפלוני. היה המפקיד שכיב מרע — יכול ליתנן אף באמירה בעלמא 'תנו לפלוני', שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים. ומבואר בגמרא שאם היה גר שאין לו יורשים ובא להקנותן לבנו, אינו יכול ליתנן במתנת שכיב מרע, שכל מי שאינו בירושה אינו במתנת שכיב מרע, אלא במעמד שלשתן או בהודאה בלבד. א. יש אומרים: דוקא בנתינה לאדם שהיה ראוי ליורשו אמרו כן, שאם אינו בירושה מפני שהוא גר, אינו במתנה זו, אבל לאחרים יכול ליתן ב'מתנת שכ"מ' (עפ"י רה"ג, רי"ף, רמב"ם וסמ"ג. וכ"פ בשלחן ערוך). ויש חולקים (עפ"י ראב"ד ורא"ש, וכ"ה בטור וברמ"א). ב. יש יורשים לנותן, ואין יורשים למקבל — מועילה מתנת שכיב מרע (תוס').

דפים קמט — קנ

רנא. מהו שיעור השיור במתנת שכיב מרע לענין זה שאם עמד מחלי אינו חוזר?

תנן, שייר קרקע כל שהוא — מתנתו קיימת. ופרש רב יהודה אמר רב: קרקע כדי פרנסתו. ורב ירמיה בר אבא אמר: (אפילו. רשב"ם) מטלטלין כדי פרנסתו. וכן נקט רבי זירא. וכן אמר רבא אמר רב נחמן (קנ:).

רב יוסף הקשה על כך ממשמעות לשון המשנה 'קרקע כל שהוא'. ואביי תירץ הלשון והוכיח שלשון 'קרקע' אינה בהכרח ממצעט מטלטלין, וכן 'כל שהוא' יכול להיות שיעור מסוים. (וכן יש הרבה בתלמוד, לשון 'כל שהו' שיש לו שיעור. שו"ת הרשב"א ח"א סג). [ורב יוסף סובר שלעולם 'קרקע' ו'כל שהוא' דוקא, מלבד במקום שיש סיבה לכך שנקט התנא לשונות אלו, כגון אגב הרישא וכיו"ב]. הרי"ף כתב שלהלכה אפילו שייר פחות מכדי פרנסתו אינו חוזר, שכן נראה מדברי רבא בשם רב נחמן. ויש חולקים (ערא"ש; חו"מ רג, ד).

דף קנ

רנב. העבדים, האם דינם כקרקעות או כמטלטלין להלכות השונות?

אף על פי שעבדים הוקשו לקרקעות לדיני תורה, לענין דיני קנינים ושבועות וכו' (ע' קדושין ז כב ועוד), נסתפקו בגמרא לענין לשון בני אדם (רשב"ם) והלכות שמדרבנן (עתוס') האם דינם כמטלטלין או כקרקעות, ורצו להוכיח שדינם כמטלטלין, ודחה רב אשי ההוכחות.

[והמוכר את העיר, מכר בתים שיחין ומערות וכו' ולא מכר את העבדים — אעפ"י שאפשר שדינו כקרקעות, אך הואיל והעבדים ניידיים, אינם בכלל המכירה.

והכותב כל נכסיו לעבדו ושייר מטלטלין — לא יצא לחרות (כן אמר רב דימי בר יוסף אמר ר' אליעזר, לתנא קמא) — אפשר לא מפני שהעבד כמטלטלין אלא משום שאין הגט כרות בהחלט (שגם זכות האדון כתוב בו. או מפני הספק, שמא היה בדעתו לשייר העבד בכלל המטלטלין, מאחר ולא פירש אילו מטלטלין משייר. ערשב"ם ותוס'').

להלכה, המוכר לחברו כל מטלטליו — אף עבדים בכלל (עפ"י רי"ף; חו"מ רמח"י).

דין העבדים לענין שיעבוד, אם כקרקעות או כמטלטלין — נתבאר לעיל קכת.

רנג. מה נכלל ומה לא נכלל בביטויים דלהלן, בלשון בני אדם בשטרות ובקנינים?

א. 'מטלטלין לפלוני'.

ב. 'כל מטלטלין לפלוני'.

ג. 'כל שמיטל'.

ד. 'נכסי לפלוני'.

א. אמר 'מטלטלין לפלוני' — כל כלי תשמישו בכלל, מלבד חטים ושעורים (ונראה שהוא הדין לבהמותיו. רשב"ם).

ב. 'כל מטלטלין לפלוני' — אפילו חטים ושעורים, ואפילו אבן הריחים העליונה (שרגילים ליטלנה כדי לתקנה. משא"כ האבן התחתונה, מתקנים אותה במקומה. רשב"ם). אבל לא האבן התחתונה.

כאמור, אף העבדים בכלל 'כל מטלטלין'. אבל ב'מטלטלין' סתם — אין העבדים בכלל (חו"מ שם ובאה"ג).

ג. 'כל שמיטל' — אפילו ריחים התחתונה קנה (לפי שאפשר לטלטה ואינה מחוברת לקרקע ממש, אעפ"י שאין רגילים לטלטה. רשב"ם).

ד. 'נכסי לפלוני' — בכלל זה קרקעות ומטלטלין, עבדים ובגדים, מטבעות, שטרות בהמות ועופות ותפלין — שכולם נקראים 'נכסים'. ונסתפקו (קנא). האם ספר תורה (שלמצוה הוא ואסור למכרו כי אם ללמוד תורה ולישא אשה. ערשב"ם ותוס') בכלל מכירת נכסים.

רנד. כלפי אלו הלכות שיוור מטלטלין נידון כשיוור קרקע, וכלפי מה אין דינם שוה?

לדברי רבא בשם רב נחמן, לענין הדינים דלהלן שיוור מטלטלין דינו כשיוור קרקע; מתנת שכיב מרע ששייר נכסים, שאם עמד אינו חוזר; הכותב נכסיו לעבדו ושייר נכסים, לא יצא בן חורין (לדברי חכמים); הכותב נכסיו לאשתו ושייר נכסים, לא עשאה אפוטרופא אלא מתנה גמורה נתן לה; אשה שכתבה נכסיה לאחר כדי להבריחם מבעלה שעומדת להינשא לו, אם שיירה נכסים — מתנתה מתנה [לדברי חכמים — ע' להלן קנא].

[כמובא לעיל, לדעת רב יהודה ורב יוסף, שיוור מטלטלין בשכיב מרע אינו כשיוור קרקע. ואולם הלכה

כרבא וכרב ירמיה בר אבא ורבי זירא ששויור מטלטלין כשויור קרקע. פוסקים. לפרשב"ם לעיל קמח. סתמא דגמרא שם הולכת בשיטת רב יהודה. ואולם התוס' שם הקשו על פירוש, שאין זה אליבא דהלכתא].
ואולם לענין דין הכותב נכסיו וכתב לאשתו קרקע כלשהו — אבדה כתובתה (כמבואר לעיל קלב). דוקא אם שייר קרקע לא אבדה, אבל שייר מטלטלין, הואיל ומטלטלים אינם משועבדים לכתובה, אבדה. [מלבד אם ייחד לה מטלטלין בכתובה לגבות מהם, ושיירם. אימור כפהתוס' והרשב"א. והביא בשם ר"שני] לפרש דוקא אם המטלטלין נמצאים תחת ידו ולא הלום לאחר, וכתב שאינו מחזור].
עתה שתקנו הגאונים שמטלטלין משועבדים לכתובה, אפילו שייר מטלטלין הרי זה שויור (רי"ף ועוד).

דף קנא

רנה. אשה הבאה להינשא וכתבה נכסיה לאחר כדי להבריחם מבעלה, האם יש תוקף לאותה מתנה, והאם הועילו לה מעשיה ואין לבעלה זכות בנכסים?

נחלקו תנאים (בכתובות עט) אודות אשה המברחת נכסים מבעלה המעותד, ונותנתם לאחר; רשב"ג אומר לא זכה הלה בנכסים, שהרי ידוע שלא נתכוונה להקנות לו, ואעפ"כ הועילו מעשיה להבריחם מבעלה, שעשאו כנכסים שאינם ידועים לבעל. וחכמים אומרים, אם רצה המקבל משחק בה ונוטלם לעצמו, עד שתכתוב 'מהיום ולכשארצה'.

לרשב"ג, אעפ"י שלא חלה המתנה, הנכסים נמצאים בכל משך נישואיה ברשות המקבל (תוס') והוא אוכל מהם פירות. ואם מתה בחיי בעלה — המקבל יירשנה ולא בעלה. ואולם אם מת בעלה קודם ואח"כ מתה היא, אעפ"י שנכסיה עדיין ברשות המקבל, חוזרים הנכסים ליורשיה, שהרי לא נתנתם לו אלא כדי להבריחם מבעלה הלכך מיד כשמת הבעל חזרו הנכסים לרשותה (רא"ש כתובות פ"ח ב).

ודוקא כשכתבה מקצת מנכסיה, אבל כתבה כל נכסיה ולא שיירה לעצמה כלום, לא קרקע ולא מטלטלין (כדלעיל קג), מודים חכמים שאין מתנתה מתנה [ומכל מקום לא זכה בהם הבעל, כאמור] (רשב"ם ותוס' עפ"י כתובות עט).

רב ביבי בר אביי הורה במעשה שבא לפניו, אודות אשה שנתנה מנכסיה לבנה וגלתה דעתה שמשום נישואיה נותנתם לו, ונישאה ונתגרשה — זכה המקבל הואיל ונישאה. וחלק עליו רב הונא בריה דרב יהושע בגערה, שכיון שלא נתנה אלא בשביל נישואיה, הלכך כשנתגרשה חוזרת מתנתה אליה. ואפילו חכמים מודים בנידון זה, הואיל וגילתה בפירוש שמשום הנישואין היא נותנת.

רנו. מה דין המתנות דלהלן, לענין הצרכת מעשה קנין ולענין אפשרות חזרת הנותן ממתנתו?

א. מתנת שכיב מרע כל נכסיו.

ב. מתנת שכיב מרע במקצת.

א. שכיב מרע הנותן כל נכסיו — אין צריך לעשות קנין, שדבריו ככתובים וכמסורים דמו. [ולרבי אלעזר (קנז), צריך לעשות קנין].

עמד מחליו — חוזר בו ממתנתו, אפילו לא הזכיר ענין מיתתו בשעה שנתן. ואפילו אם קנו מידו — חוזר, בידוע שלא היה מצוה אלא מחמת מיתה (שמואל).